

MARTYNA ROMANOWICZ, GRAŻYNA PORAJ

Uniwersytet Łódzki

WIESŁAWA LIMONT

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Płocku

PERFEKcjonizm i Agresja u osób uzdolnionych plastycznie

Streszczenie: Perfekcjonizm jest definiowany przez niektórych badaczy jako relacja między własnymi możliwościami i oczekiwaniami. Silna reakcja emocjonalna na rozbieżność między nimi może być nieprzystosowawcza i prowadzić nawet do zachowań agresywnych. W badaniach wzięło udział 133 studentów i absolwentów uczelni wyższych z całej Polski, w tym 67 osób o różnych specjalnościach z zakresu sztuk wizualnych. Do charakterystyki perfekcjonizmu użyto polskiej wersji Kwestionariusza Sposobu Pracy (Schuler, 1994), natomiast do opisu agresji narzędzia Inwentarz Psychologiczny Agresji (Gaś, 1980). Celem badań była analiza związku pomiędzy poszczególnymi wymiarami perfekcjonizmu, a agresją u osób uzdolnionych plastycznie. Wyniki

badania wskazują, że uzdolnieni plastycznie uzyskali wyższe wyniki w zakresie niektórych wymiarów perfekcjonizmu niż osoby z grupy kontrolnej. Nie potwierdziły się założenia, że badane grupy różnią się pod względem syndromu agresji. Mężczyźni uzdolnieni plastycznie różnili się od mężczyzn z grupy kontrolnej pod względem wymiarów perfekcjonizmu oraz pod względem agresji przemieszczonej. Nie stwierdzono istotnych statystycznie różnic w zakresie perfekcjonizmu i syndromu agresji między kobietami. Ponadto płęć nie różnicowała perfekcjonizmu w grupie uzdolnionych plastycznie.

Słowa kluczowe: perfekcjonizm, agresja, uzdolnieni, sztuki wizualne, różnice płciowe.

WPROWADZENIE

Perfekcjonizm jest trudnym do opisanego konstruktem ze względu na różne ujęcia pojawiające się w literaturze przedmiotu. Niektórzy badacze opisują jego dychotomiczną naturę poprzez podawanie dwóch kontrastujących ze sobą typów perfekcjonizmu. Bransky, Jenkins, Friedman i Murphy (1987) rozróżniają perfekcjonizm otwierający na możliwości (*enabling*) i zamykający na nie (*disabling*). Enns i Cox (2002) określają pozytywne aspekty perfekcjonizmu jako przystosowawcze (*adaptive perfectionism*) i negatywne jako nieprzystosowawcze (*maladaptive perfectionism*). Patricia A. Schuler (2000) z kolei widzi przystosowawcze aspekty jako zdrowy perfekcjonizm, a nieprzy-

Adres do korespondencji: martyna.romanowicz@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4681-0650>; grazyna.poraj@uni.lodz.pl, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8807-5725>; w.limont@pwszplock.pl, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7799-5128>.

stosowawcze jako niezdrowy. Inni (Barrow, Moore, 1983; Greenspon, 2000; Pacht, 1984) postrzegają perfekcjonizm jako cechę wyłącznie negatywną.

W niektórych teoriach osobowości (Adler, 1973; Dąbrowski, 1975a; Maslow, 1971) perfekcjonizm jest opisywany jako niezbędny element rozwoju. Wendy C. Rodell (1984) twierdzi, że pozytywny perfekcjonizm może kierować energią w stronę dużych osiągnięć. Skrupulatna zaś dbałość o szczegóły, zaangażowanie i wytrwałość utrzymują artystów przy swoich sztalugach (Dąbrowski, Piechowski, 1977).

Kazimierz Dąbrowski (1979a) stworzył teorię dezintegracji pozytywnej (TDP) związaną z rozwojem osobowości. Według niego podłożem rozwoju jest rozpad integralnej, pierwotnej struktury, który zachodzi by móc ją scalić w nową, doskonalszą, na wyższym poziomie. Ten proces, początkowo spontaniczny, z czasem przybiera formę świadomą i celową. Osiąganie kolejnych poziomów rozwoju jednostki wiąże się z bardzo ważnymi dynamizmami, m.in. niezgodą na zastaną rzeczywistość, poczuciem winy, niższości, niepewności, niezadowoleniem z siebie, wstydem i in. Prowadzą one do doskonalenia siebie i są nieodłącznie związane z perfekcjonizmem (Piechowski, 1979).

Dąbrowski określił i scharakteryzował perfekcjonizm występujący na pięciu poziomach rozwoju. Na pierwszym, najmniej doskonałym, jest narcystycznym oczekiwaniem doskonałości ze strony innych, których niedociągnięcia traktuje się jako atak na własną osobę. W dalszych etapach, osoba uczy się realizowania niezależnej wizji o intencjach altruistycznych. Ukierunkowanie perfekcjonizmu na siebie prowadzi więc do pełni rozwoju osobowości, gdy perfekcjonizm ukierunkowany na innych może powodować niewłaściwe oczekiwania, rozczarowania i paraliżować przed korzystnym działaniem (Silverman, 2007).

Oprócz poglądów wskazujących na wrodzony charakter perfekcjonizmu, w literaturze zauważa się też koncepcje odwołujące się do jego uwarunkowań środowiskowych. Wielu teoretyków twierdzi, że perfekcjonistyczne dzieci mają perfekcjonistycznych rodziców. Wayne D. Parker (1998) zauważył, że dzieci są obdarowane w nieproporcjonalny sposób – perfekcjonistami będą raczej jedynacy i najstarsi z rodzeństwa. W badaniach Schuler (1999) z kolei środowiska dorastania (rodzice, szkoła, rówieśnicy) okazały się znaczące dla rozwoju zdrowego i dysfunkcjonalnego perfekcjonizmu.

Mierzenie perfekcjonizmu ewoluowało od postrzegania go jako jednorodnego do wielowymiarowego konceptu. Obecnie są dwa narzędzia o podobnej nazwie: The Frost Multidimensional Perfectionism Scale (FMPS; Frost i in., 1990) oraz The Hewitt-Flett Multidimensional Perfectionism Scale (H&F-MPS; Hewitt, Flett, 1991). Randy O. Frost, Patricia Marten, Cathleen Lahart i Robin Rosenblate (1990) badali studentów uniwersytetu w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie. Stworzyli oni narzędzie składające się z 35 twierdzeń i określające: niepokój z powodu popełnionych błędów, standardy osobiste, percepcję oczekiwań rodziców, percepcję krytyki rodziców, nadmierne wątpliwość wobec własnego działania, porządek i organizację.

Paul L. Hewitt i Gordon L. Flett (1991) opracowali skalę składającą się z 45 twierdzeń mierzącą trzy wymiary związane z perfekcjonizmem: perfekcjonizm zorientowany na siebie (*self-oriented perfectionism*), perfekcjonizm postrzegany społecznie (*socially-prescribed perfectionism*) i perfekcjonizm zorientowany na innych (*other-oriented perfectionism*) (Frost i in., 1993). Perfekcjonizm zorientowany na siebie to silna motywacja do bycia perfekcyjnym, ustalanie nierealistycznych standardów, kompulsywne dążenie do celu i dychotomiczne myślenie, gdzie istnieje tylko absolutny sukces albo absolutna porażka. W ekstremalnym nasileniu może być związany z uzależnieniem od pracy. Perfekcjonizm zorientowany na innych ustala wymagające standardy, karzące

i wrogie nastawienie oraz narcystyczne tendencje do obwiniania innych. Społecznie postrzegany perfekcjonizm jest definiowany jako przekonanie, że to inni wymagają od nas perfekcji. Osoby z takim postrzeganiem są bardzo wrażliwe na krytykę i mają silną potrzebę akceptacji (Hewitt, Flett, 1991).

Schuler (1999) zaadaptowała FMPS (Frost i in., 1990) i opracowała kwestionariusz The Goals and Work Habits Survey (Schuler, 1994). Jej badania wykazały, że aż 87,5 % uzdolnionej młodzieży przejawia tendencje perfekcjonistyczne. Spośród badanych 58 % stanowili uczniowie ze zdrowym perfekcjonizmem, natomiast 29,5% neurotycznym. Zdrowy perfekcjonista to ten, który posiada silną potrzebę porządku i organizacji, pozytywne wzorce w dążeniu do celów, jest wolny wobec oczekiwań rodziców i akceptuje swoje błędy. Z kolei perfekcjonista dysfunkcyjny (neurotyczny) żyje w lęku przed popełnieniem błędów, ma ekstremalnie wysokie standardy, w dzieciństwie spotykał się z bardzo wysokimi oczekiwaniami i negatywną krytyką, kwestionuje własne sądy, brakuje mu efektywnych strategii radzenia sobie ze stresem, szuka i potrzebuje poczucia akceptacji. Co ciekawe, płęć nie różnicowała poziomu perfekcjonizmu (Schuler, 1999).

Badania wykorzystujące ten sam kwestionariusz na gruncie polskim prowadziły Katarzyna Śliwińska, Wiesława Limont i Joanna Dreszer (2008). Wykazały one istotne różnice między uczniami zdolnymi z wysokimi i niskimi osiągnięciami szkolnymi w zakresie trzech wymiarów perfekcjonizmu: oczekiwań rodziców, krytycyzmu rodziców oraz porządku i organizacji. Podobnie jak w badaniach Schuler (1999), w żadnym z badanych wymiarów nie zaobserwowano różnic między chłopcami a dziewczętami, również u osób o zbliżonym poziomie osiągnięć szkolnych.

Badania uczniów zdolnych prowadzili również Wayne D. Parker i Carol J. Mills (1996). Porównali oni 600 osób uzdolnionych (*gifted*) z grupą kontrolną pozbawioną tych właściwości. Do badań użyli narzędzia FMPS (Frost i in., 1990). Rezultaty badań ujawniły, że uzdolnieni charakteryzowali się zdrowym perfekcjonizmem poprzez wysokie standardy i organizację.

Alison Ram (2005) badała doktorantów za pomocą FMPS (Frost i in., 1990) i wykazała, że pozytywny perfekcjonizm miał dodatni związek z osiągnięciami akademickimi, motywacją osiągnięć i ogólnym poczuciem dobrostanu. Negatywny perfekcjonizm natomiast pokazał związki z negatywnym afektem, depresją, lękiem, stresem, czy częstszym użyciem niekonstruktywnych metod radzenia sobie. Ci drudzy mogą być niechętni do nauki zadań, które są trudne z lęku przed porażką, nie kończą pracy, aby unikać niskich stopni (Ram, 2005).

PERFEKCJONIZM A AGRESJA

Agresja jest definiowana w niektórych ujęciach jako zamierzone lub niezamierzone zachowanie wynikające z impulsu walki przeciwko zakazanym lub zagrażającym sytuacjom i wywołujące szkodę własną lub innych (Ayan, 2007).

Joachim Stoeber i współpracownicy (2017) zainteresowali się badaniem związku pomiędzy perfekcjonizmem a agresją wśród 1133 studentów uniwersytetu za pomocą m.in. H&F-MPS (Hewitt, Flet, 1991). Ujawnili, że perfekcjonizm zorientowany na siebie i perfekcjonizm postrzegany społecznie były związane z rozłączeniem (*disconnection*) społecznym i wrogością, natomiast perfekcjonizm zorientowany na siebie z niską fizyczną agresją i złośliwością.

Demet E. Öngen (2009) przyjął, że perfekcjonizm, to relacja między własnymi wysokimi możliwościami i oczekiwaniami (Hamachek, 1978; Rice, Ashby, Slaney, 2007) i zaobserwował u licealistów, że rozbieżność (*discrepancy*) między nimi była pozytywnym predyktorem złości, agresji fizycznej i wrogości, porządek negatywnym predyktorem złości, fizycznej i werbalnej agresji, natomiast wysokie standardy negatywnym predyktorem wrogości i pozytywnym agresji werbalnej.

Problem rozbieżności pojawił się też w badaniach Davida S. Chestera, Lauren M. Merwin, C. Nathana DeWalla (2015). Okazało się, że osoby reagujące silnie negatywnym afektem na przykrą informację zwrotną, charakteryzują się nieadaptacyjnym (*maladaptive*) perfekcjonizmem. Polega on na nadmiernym koncentrowaniu się na postrzeganej rozbieżności między ustalonymi przez siebie standardami, a rzeczywistą wydajnością (Rice, Ashby, Slaney, 2007). Wyniki badań sugerują, że nieadaptacyjni perfekcyjniści mają większą skłonność do ranienia siebie i innych. Powodem tego jest negatywna informacja zwrotna, która ma silniejszy wpływ afektywny u osób dopuszczających agresję jako sposób radzenia sobie z trudną sytuacją (Chester, Merwin, DeWall, 2015). Dzieje się tak dlatego, że agresja prowadząca do spadku napięcia jest nagradzająca. Sprzyja tendencji do przypisywania ofiarom cech negatywnych, co tłumaczy zasadność reakcji negatywnej (Poraj, 2003). Nie reagują jednak agresją na co dzień, ale w sytuacjach frustrujących. Zatem silniejszy afekt negatywny może prowadzić do większej skłonności do agresji (Chester, Merwin, DeWall, 2015).

David M. Dunkley, David C. Zuroff i Kirk R. Blankstein (2003) próbowali wytłumaczyć związek perfekcjonizmu z afektem badając ponad 150 studentów uniwersytetu. Samokrytyczni perfekcyjniści charakteryzowali się kłopotami w radzeniu sobie ze stresem i niskim postrzeganiem wsparcia społecznego i reagowali emocjonalnie na stresory, które implikują ewentualną porażkę, utratę kontroli i krytykę ze strony innych. Paul L. Hewitt i in. (2002) z kolei dowiedli, że u 114 dzieci w wieku 10–15 lat (badane m.in. za pomocą Child-Adolescent Perfectionism Scale) perfekcjonizm zorientowany na siebie był związany z depresją i lękiem, a społecznie zorientowany perfekcjonizm z depresją, lękiem, stresem społecznym i złością.

Fatih Camadan i Hikmet Yazici (2017) uważają, że agresja jest efektem interakcji cech wrodzonych i nabytych. Przebadali prawie 3 tysiące tureckich studentów uniwersytetu w siedmiu różnych miastach m.in. za pomocą *H&F-MPS* (Hewitt, Flett, 1991) i wykazali, że agresja może być tłumaczona perfekcjonizmem ($\beta = 0,13$; $p < 0,001$), umiejętnością przebaczenia ($\beta = -0,40$; $p < 0,001$), oraz radzeniem sobie ze stresem ($\beta = 0,17$; $p < 0,001$). Inni badacze pokazują znaczącą ujemną korelację między perfekcjonizmem a wybaczeniem (Earl, 2012; Kim, Johnson, Ripley, 2011) oraz perfekcjonizmem i radzeniem sobie ze stresem (Park, Hepner, Lee, 2010).

Öngen (2009) badała relację między perfekcjonizmem a agresją 445 licealistów za pomocą *The Almost Perfect Scale-Revised* (APS-R; Slaney i in., 2001) i *Kwestionariusza Agresji* (BPAQ; Buss, Perry, 1992). Wymiarami perfekcjonizmu były wysokie standardy, porządek (perfekcjonizm przystosowawczy) i rozbieżność (perfekcjonizm nieprzystosowawczy). Wymiary agresji to złość, agresja fizyczna, wrogość i agresja słowna. Rozbieżność była pozytywnym predyktorem złości, agresji fizycznej i wrogości, a porządek negatywnym predyktorem złości, fizycznej i werbalnej agresji. Wysokie standardy okazały się negatywnym predyktorem wrogości i pozytywnym agresji słownej.

PERFEKCJONIZM I AGRESJA U ARTYSTÓW

W niniejszym artykule skoncentrowano się na agresji i perfekcjonizmie u artystów. Wspomniany na początku Kazimierz Dąbrowski (1979a) interesował się wybitnymi twórcami w kontekście teorii dezintegracji pozytywnej. Jego zdaniem perfekcjonizm predysponuje osoby do wybitnych osiągnięć, a rozwojowi osobowości mogą towarzyszyć trudności psychiczne, takie jak depresja i lęki (Dąbrowski, 1975a, 1975b).

Artystami byli zainteresowani również inni badacze. Mohammad Behroozi i współpracownicy (2014) wykazali związek negatywnego perfekcjonizmu z niskim poczuciem wartości i depresją u 200 artystów. Jon Arcelus i współpracownicy (2015) zanotowali związek skoncentrowania na błędach (Frost i in., 1990) z zaburzeniami odżywiania 281 hiszpańskich tancerek. Joachim Stoeber i Ulrike Eismann (2007) badali perfekcjonizm 146 młodych muzyków za pomocą zaadaptowanego narzędzia (Stoeber, Rambow, 2007) z Multidimensional Inventory of Perfectionism in Sport. Wyniki wykazały, że dążenie do perfekcji (*striving for perfection*) jest związane z zachowaniami przystosowawczymi, natomiast negatywna reakcja na niedoskonałość (*negative reactions to imperfection*) i odczuwanie nacisku rodziców do bycia perfekcyjnym (*perceived parental pressure to be perfect*), może osłabiać motywację i dobrostan uczniów. Badania profesjonalnych muzyków (Mor i in., 1995) przeprowadzone za pomocą H&F-MPS (Hewitt, Flett, 1991), podkreślają związek perfekcjonizmu z lękiem przed wystąpieniem i satysfakcją z osiągnięcia celu.

Na gruncie polskim brakuje badań związków perfekcjonizmu i agresji u artystów. Celem badań była więc analiza związku pomiędzy poszczególnymi wymiarami perfekcjonizmu, a agresją u osób uzdolnionych plastycznie. Sformułowano następujące hipotezy:

- H1: Osoby uzdolnione plastycznie i osoby bez takich uzdolnień różnią się poziomem perfekcjonizmu i agresji.
- H2: Płeć różnicuje poziom perfekcjonizmu i agresji u osób uzdolnionych i nieuzdolnionych plastycznie.
- H3: Kobiety uzdolnione plastycznie różnią się poziomem perfekcjonizmu i agresji od kobiet z grupy kontrolnej.
- H4: Mężczyźni uzdolnieni plastycznie różnią się poziomem perfekcjonizmu i agresji od mężczyzn z grupy kontrolnej.
- H5: Istnieje związek między agresją a perfekcjonizmem w grupie osób uzdolnionych oraz nieuzdolnionych plastycznie.

METODA

Procedura i osoby badane

Badania zostały przeprowadzone internetowo. Ze względu na braki znalezione w badaniu, objęto nim 13 osób w bezpośrednim kontakcie. Wzięło w nim udział $N = 133$ osób (51% kobiet) w wieku $M = 27,89$, $SD = 3,69$, głównie studentów i absolwentów uczelni wyższych z całej Polski. Dobrowolny udział w badaniach zadeklarowało $N = 35$ kobiet uzdolnionych plastycznie w wieku $M = 28,63$, $SD = 3,67$ o różnych specjalnościach z zakresu sztuk wizualnych, tj. architektura, architektura wnętrz, grafika warsztatowa, wzornictwo przemysłowe, projektowanie ubioru, fotografia, malarstwo,

konserwacja malarstwa. W grupie kontrolnej było $N = 33$ kobiet w wieku $M = 27,64$, $SD = 3,95$. Badaniem objęto również 65 mężczyzn, w tym $N = 32$ uzdolnionych plastycznie w wieku $M = 27,88$, $SD = 3,5$ o następujących specjalnościach z zakresu sztuk wizualnych: architektura, architektura krajobrazu, grafika warsztatowa, malarstwo, wzornictwo, grafika komputerowa i multimedia, edukacja wizualna, fotografia, rzeźba, oraz $N = 33$ mężczyzn w wieku $M = 27,39$, $SD = 3,66$ w grupie kontrolnej. Badanie miało charakter anonimowy. Spośród osób badanych 41 % pochodziło z małego miasta (do 20 tys. mieszkańców), 18% ze średniego miasta (20–100 tys. mieszkańców), a 41,4% z dużego miasta (ponad 100 tys. mieszkańców). Najwięcej badanych miało wykształcenie wyższe magisterskie (66,2%), a następnie średnie (21,8%), wyższe licencjackie (9,8%) i inne (2,3 %).

Narzędzia

W poszukiwaniu odpowiedzi na pytania wykorzystano następujące narzędzia: do badania perfekcjonizmu polską wersję Kwestionariusza Sposobu Pracy (Schuler, 1994), natomiast Inwentarz Psychologiczny Syndromu Agresji (Gaś, 1980) posłużył do charakterystyki syndromu agresji.

Kwestionariusz Sposobu Pracy (*Goals and Work Habits Survey*, GWHS, Schuler, 1994) w tłumaczeniu Joanny Dreszer, to modyfikacja testu *Multidimensional Perfectionism Scale* (Frost i in., 1990). Kwestionariusz zawiera 35 stwierdzeń, z 5-stopniową skalą Likerta od 1–zupełnie nie pasuje do mnie, po 5 – dobrze do mnie pasuje.

Test mierzy sześć wymiarów związanych z perfekcjonizmem: niepokój z powodu popełnionych błędów (CM), standardy osobiste (PS), percepcję oczekiwań rodziców (PE), percepcję krytyki rodziców (PC), nadmierne wątpliwość wobec własnego działania (D), porządek i organizację (O).

Na podstawie wyników badań można wyodrębnić trzy typy: a) nieperfekcjonistyczny, b) zdrowy i normalny typ perfekcjonistyczny oraz 3) dysfunkcyjny i neurotyczny typ perfekcjonistyczny.

Inwentarz Psychologiczny Syndromu Agresji (IPSA; Gaś, 1980) służy do pomiaru nasilenia objawów agresywnych u osób dorosłych. Syndrom agresji jest tu rozumiany jako „zespół przeżyć, postaw i zachowań, których celem lub skutkiem (zamierzonym lub nie zamierzonym) jest wyrządzenie krzywdy (bezpośrednio lub pośrednio) innej osobie lub sobie samemu” (Gaś, 1980, s. 143). Podstawą teoretyczną konstrukcji skali jest więc bardzo szerokie rozumienie agresji jako tendencji agresywnych uświadomianych i nieświadomych, przejawianych, ale także i przeżywanych oraz skierowanych na siebie samego lub na otoczenie.

Inwentarz składa się z 83 twierdzeń, które tworzą 10 skal. Są to: samoagresja emocjonalna, samoagresja fizyczna, wrogość wobec otoczenia, nieuświadomione skłonności agresywne, agresja przemieszczona, agresja pośrednia, agresja słowna, agresja fizyczna, kontrola i skłonność do działań odwetowych. Osiem pierwszych skal pozwala na wskazanie dominującego kierunku agresji według trzech wskaźników: samoagresji (S), agresji ukrytej (U) oraz agresji skierowanej na zewnątrz (Z). Równocześnie, dzięki tym danym oraz wskaźnikom K (kontroli) i O (odwetu), można obliczyć ogólny poziom nasilenia syndromu agresji, czyli WO (wynik ogólny).

Rzetelność sprawdzano metodą estymacji stabilności. Dwukrotnie przebadano tę samą grupę osób w odstępie dwóch tygodni i uzyskano wskaźnik stabilności bezwzględnej dla kobiet 0,94, dla mężczyzn 0,91, istotny w obu przypadkach na poziomie $p = 0,001$.

WYNIKI

W celu sprawdzenia, czy grupa uzdolnionych plastycznie (Z) i grupa kontrolna (K) różniły się między sobą pod względem agresji i perfekcjonizmu, przeprowadzono jednoczynnikową analizę wariancji. Związki pomiędzy zmiennymi badano za pomocą współczynnika korelacji Pearsona dla skal, w ramach których był spełniony warunek rozkładu normalnego i współczynnika korelacji Spearmana, dla których taki warunek nie był spełniony (test Shapiro-Wilka).

Perfekcjonizm

Jak wynika z danych zaprezentowanych w tabeli 1, osoby uzdolnione plastycznie oraz osoby z grupy kontrolnej różnią się istotnie statystycznie między sobą pod względem perfekcjonizmu.

TABELA 1. Różnice między średnimi wynikami grupy uzdolnionych plastycznie ($N = 67$) i grupy kontrolnej ($N = 66$) w zakresie wymiarów perfekcjonizmu

Perfekcjonizm	Z		K		F	P
	M	SD	M	SD		
Wynik ogólny	90,03	17,19	82,83	19,69	5,045	0,026*
Niepokój z powodu popełnionych błędów (CM)	28,40	7,15	24,91	8,12	6,941	0,009**
Standardy osobiste (PS)	25,03	4,06	23,24	4,94	5,208	0,024*
Percepcja oczekiwań rodziców (PE)	13,00	4,47	13,30	4,93	0,138	0,711
Percepcja krytyki rodziców (PC)	10,54	3,70	10,00	3,91	0,662	0,417
Nadmierne wątpienie wobec własnego działania (D)	13,06	3,63	11,38	3,29	7,832	0,005**
Porządek i organizacja (O)	22,07	4,38	22,14	5,77	0,005	0,945

Legenda: ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

Z analizy porównawczej średnich wynika, że osoby uzdolnione plastycznie uzyskały wyższe wyniki ($M = 90,03$, $SD = 17,19$) niż osoby z grupy kontrolnej ($M = 82,83$; $SD = 19,69$) w zakresie wyniku ogólnego $F(1,131) = 5,045$; $p = 0,026$ oraz niektórych jego wymiarów szczegółowych. Niepokój z powodu popełnionych błędów $F(1,131) = 6,941$; $p = 0,009$ jest wyższy u osób uzdolnionych plastycznie ($M = 28,40$; $SD = 7,15$), niż osób z grupy kontrolnej ($M = 24,91$; $SD = 8,12$). Odnotowano również istotne statystycznie różnice w standardów osobistych $F(1,131) = 5,208$; $p = 0,024$. Także tutaj osoby uzdolnione plastycznie uzyskały wyższe wyniki ($M = 25,03$; $SD = 4,06$) niż osoby z grupy kontrolnej ($M = 23,24$; $SD = 4,94$). Badani różnią się także poziomem nadmiernego wątpienia wobec własnego działania $F(1,131) = 7,832$; $p = 0,006$. Uzdolnieni plastycznie uzyskali wyższy wynik ($M = 13,06$; $SD = 3,63$) niż osoby z grupy kontrolnej ($M = 11,38$; $SD = 3,29$).

Miara siły efektu przyjęła niską wartość dla wyniku ogólnego ($\eta^2 = 0,037$), niepokoju z powodu popełnionych błędów ($\eta^2 = 0,050$) i standardów osobistych ($\eta^2 = 0,038$), natomiast przeciętną dla nadmiernego wątpienia wobec własnego działania ($\eta^2 = 0,056$).

Ponadto analiza statystyczna wykazała brak istotnych statystycznie różnic między uzdolnionymi plastycznie a grupą kontrolną w zakresie percepcji oczekiwań rodziców, percepcji krytyki rodziców i porządku i organizacji.

W dalszej części przeanalizowano wyniki w zakresie perfekcjonizmu u osób uzdolnionych plastycznie z podziałem na płeć. Ilustruje to tabela 2.

TABELA 2. Różnice między kobietami ($n = 35$) i mężczyznami ($n = 32$) w zakresie wymiarów perfekcjonizmu w grupie uzdolnionych plastycznie

Perfekcjonizm	Z				F	P
	kobiety		mężczyźni			
	M	SD	M	SD		
Wynik ogólny	89,09	18,65	91,06	15,68	0,218	0,642
Niepokój z powodu popełnionych błędów (CM)	29,06	7,62	27,69	6,64	0,610	0,438
Standardy osobiste (PS)	24,20	3,89	25,94	4,10	3,168	0,080
Percepcja oczekiwań rodziców (PE)	12,77	4,65	13,25	4,33	0,189	0,665
Percepcja krytyki rodziców (PC)	10,29	3,79	10,81	3,65	0,335	0,565
Nadmierne wątpienie wobec własnego działania (D)	12,77	3,90	13,38	3,34	0,458	0,501
Porządek i organizacja (O)	22,80	4,25	21,28	4,46	2,038	0,158

Legenda: ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

Jak widać, kobiety uzdolnione plastycznie nie różnią się od mężczyzn uzdolnionych plastycznie pod względem perfekcjonizmu. Analiza statystyczna wykazała brak istotnych statystycznie różnic w zależności od płci w zakresie wyniku ogólnego oraz jego wymiarów szczegółowych: niepokoju z powodu popełnionych błędów, standardów osobistych, percepcji oczekiwań rodziców, percepcji krytyki rodziców, nadmierne wątpienia wobec własnego działania oraz porządku i organizacji.

Analogiczną analizę z podziałem na płeć przeprowadzono w grupie kontrolnej. W tabeli 3 zaprezentowano wyniki, według których nie ujawniono różnic pomiędzy porównywanymi grupami w zakresie ogólnego wyniku perfekcjonizmu, standardów osobistych, percepcji oczekiwań rodziców, percepcji krytyki rodziców, nadmierne wątpienia wobec własnego działania, porządku i organizacji oraz wyniku ogólnego. Jedyna różnica, jaką zaobserwowano dotyczy niepokoju z powodu popełnionych błędów $F(1,64) = 6,025$; $p = 0,017$, gdzie kobiety uzyskały wyższy wynik ($M = 27,27$; $SD = 7,375$) niż mężczyźni ($M = 22,55$; $SD = 8,25$). Miara siły efektu dla niepokoju z powodu popełnionych błędów przyjęła wartość przeciętną ($\eta^2 = 0,086$).

Zgodnie z założonymi celami badań, porównano wyniki kobiet z grupy uzdolnionej plastycznie i kontrolnej (tab. 4), jednak analiza statystyczna wykazała brak istotnych statystycznie różnic w zakresie ogólnego wyniku perfekcjonizmu i wszystkich jego wymiarów szczegółowych: niepokoju z powodu popełnionych błędów, standardów osobistych, percepcji oczekiwań rodziców, percepcji krytyki rodziców, nadmierne wątpienia wobec własnego działania, porządku i organizacji.

TABELA 3. Różnice między kobietami ($n = 33$) i mężczyznami ($n = 33$) w zakresie wymiarów perfekcjonizmu w grupie kontrolnej

Perfekcjonizm	K				F	P
	kobiety		mężczyźni			
	M	SD	M	SD		
Wynik ogólny	86,67	20,21	79,00	18,68	2,562	0,114
Niepokój z powodu popełnionych błędów (CM)	27,27	7,38	22,55	8,25	6,025	0,017*
Standardy osobiste (PS)	23,39	5,38	23,09	4,54	0,061	0,805
Percepcja oczekiwań rodziców (PE)	13,64	5,32	12,97	4,57	0,298	0,587
Percepcja krytyki rodziców (PC)	10,85	3,76	9,15	3,94	3,206	0,078
Nadmierne wątplenie wobec własnego działania (D)	11,52	3,56	11,24	3,03	0,112	0,739
Porządek i organizacja (O)	22,91	5,56	21,36	5,95	1,187	0,280

Legenda: ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

TABELA 4. Różnice między kobietami z grupy uzdolnionej plastycznie ($n = 35$) i grupy kontrolnej ($n = 33$) w zakresie wymiarów perfekcjonizmu

Perfekcjonizm	Kobiety				F	P
	Z		K			
	M	SD	M	SD		
Wynik ogólny	89,09	18,65	86,67	20,21	0,264	0,609
Niepokój z powodu popełnionych błędów (CM)	29,06	7,62	27,27	7,38	0,960	0,331
Standardy osobiste (PS)	24,20	3,89	23,39	5,38	0,506	0,479
Percepcja oczekiwań rodziców (PE)	12,77	4,65	13,64	5,32	0,511	0,477
Percepcja krytyki rodziców (PC)	10,29	3,79	10,85	3,76	0,378	0,541
Nadmierne wątplenie wobec własnego działania (D)	12,77	3,90	11,52	3,56	1,914	0,171
Porządek i organizacja (O)	22,80	4,25	22,91	5,56	0,008	0,928

Legenda: ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

Analogiczną analizę przeprowadzono w obu grupach mężczyzn. Jak wynika z danych zaprezentowanych w tabeli 5., mężczyźni uzdolnieni plastycznie oraz mężczyźni z grupy kontrolnej różnią się między sobą pod względem ogólnego wyniku perfekcjonizmu $F(1,63) = 7,927$; $p = 0,006$, w zakresie którego wyższe wyniki ponownie uzyskali mężczyźni z grupy eksperymentalnej ($M = 91,06$; $SD = 15,68$), niż mężczyźni z grupy kontrolnej ($M = 79,00$; $SD = 18,68$). Niepokój z powodu popełnionych błędów $F(1,63) = 7,638$, $p = 0,007$ był wyższy u mężczyzn z grupy uzdolnionej plastycznie ($M = 27,69$; $SD = 6,64$) niż u mężczyzn z grupy kontrolnej ($M = 22,55$; $SD = 8,25$). Ponadto standardy osobiste $F(1,63) = 7,025$; $p = 0,010$ były wyższe u mężczyzn uzdolnionych plastycznie ($M = 25,94$; $SD = 4,1$), niż u mężczyzn z grupy kon-

TABELA 5. Różnice między mężczyznami z grupy uzdolnionej plastycznie ($n = 32$) i grupy kontrolnej ($n = 33$) w zakresie wymiarów perfekcjonizmu

Perfekcjonizm	Mężczyźni				F	P
	Z		K			
	M	SD	M	SD		
Wynik ogólny	91,063	15,678	79,000	18,680	7,927	0,006**
Niepokój z powodu popełnionych błędów (CM)	27,688	6,640	22,545	8,247	7,638	0,007**
Standardy osobiste (PS)	25,938	4,103	23,091	4,537	7,025	0,01*
Percepcja oczekiwań rodziców (PE)	13,250	4,325	12,970	4,572	0,064	0,801
Percepcja krytyki rodziców (PC)	10,813	3,649	9,152	3,938	3,106	0,083
Nadmierne wątplenie wobec własnego działania (D)	13,375	3,338	11,242	3,031	7,278	0,009**
Porządek i organizacja (O)	21,281	4,459	21,364	5,952	0,004	0,950

Legenda:** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

trolnej ($M = 23,09$; $SD = 4,54$). Podobnie przedstawiają się nadmierne wątplenie wobec własnego działania $F(1,63) = 7,278$; $p = 0,009$, gdzie mężczyźni z grupy eksperymentalnej ($M = 13,38$; $SD = 3,34$) uzyskali wyższe wyniki niż mężczyźni z grupy kontrolnej ($M = 11,24$; $SD = 3,03$). Miara siły efektu przyjęła wartość przeciętną dla ogólnego wyniku perfekcjonizmu ($\eta^2 = 0,112$), niepokoju z powodu popełnionych błędów ($\eta^2 = 0,108$), standardów osobistych ($\eta^2 = 0,100$) i nadmiernego wątplenia wobec własnego działania ($\eta^2 = 0,104$).

Równocześnie brak istotnych różnic między grupą mężczyzn uzdolnionych plastycznie a grupą kontrolną w zakresie percepcji oczekiwań rodziców, percepcji krytyki rodziców i porządku i organizacji.

Reasumując, zaprezentowane wyniki badań potwierdziły, że stopień uzdolnienia plastycznego różnicuje grupy pod względem wymiarów perfekcjonizmu. Uzdolnienie plastyczne nie różnicowało perfekcjonizmu kobiet. Natomiast uzdolnieni plastycznie mężczyźni mieli wyższe wyniki w zakresie większości skal perfekcjonizmu niż mężczyźni z grupy kontrolnej. Zaskakująco, w grupie uzdolnionej plastycznie, kobiety miały podobne wyniki w skalach perfekcjonizmu, jak mężczyźni. W grupie kontrolnej kobiety uzyskały wyższe wyniki niż mężczyźni jedynie w skali niepokoju z powodu popełnionych błędów.

Agresja

W pierwszej kolejności porównano wyniki badań syndromu agresji w obu grupach. Ujawniono, że osoby uzdolnione plastycznie nie różnią się od grupy kontrolnej pod względem agresji (tab. 6).

Odnotowano brak istotnych statystycznie różnic w zakresie wyniku ogólnego i wymiarów szczegółowych: wskaźnika samoagresji, wskaźnika agresji ukrytej, wskaźnika agresji skierowanej na zewnątrz, kontroli, odwetu, samoagresji emocjonalnej, samoagresji fizycznej, wrogości wobec otoczenia, nieświadomych skłonności agresywnych, agresji przemieszczonej, agresji słownej i agresji fizycznej. Agresja po-

TABELA 6. Różnice między średnimi wynikami grupy uzdolnionych plastycznie ($n = 67$) i grupy kontrolnej ($n = 66$) w zakresie wymiarów agresji

Syndrom agresji	Z		K		F	P
	M	SD	M	SD		
Wynik ogólny	40,701	24,839	36,848	21,514	0,913	0,341
S (wskaźnik samoagresji)	6,090	5,044	5,652	4,850	0,260	0,611
U (wskaźnik agresji ukrytej)	7,687	5,821	6,848	5,438	0,736	0,393
Z (wskaźnik agresji skierowanej na zewnątrz)	14,881	9,227	12,955	8,284	1,603	0,208
Kontrola	15,507	4,875	15,515	4,990	0,001	0,993
Odwet	3,284	3,976	3,439	4,232	0,048	0,827
Skala I – Samoagresja emocjonalna	6,985	4,381	5,803	4,534	2,338	0,129
Skala II – Samoagresja fizyczna	1,373	1,774	1,318	1,807	0,031	0,860
Skala III – Wrogość wobec otoczenia	4,716	3,892	4,333	3,836	0,327	0,569
Skala IV – Nieuświadomione skłonności agresywne	2,970	2,866	2,515	2,537	0,939	0,334
Skala V – Agresja przemieszczona	3,642	3,467	2,621	2,955	3,333	0,070
Skala VI – Agresja pośrednia	3,642	3,274	2,621	2,423	4,166	0,040*
Skala VII – Agresja słowna	6,821	4,082	6,909	4,630	0,014	0,907
Skala VIII – Agresja fizyczna	0,776	1,526	0,803	1,417	0,011	0,916

Legenda: ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

średnia $F(1,131) = 4,166$; $p = 0,043$ była wyższa w grupie uzdolnionych plastycznie ($M = 3,642$; $SD = 3,274$), niż w grupie kontrolnej ($M = 2,621$; $SD = 2,423$), natomiast miara siły efektu dla agresji pośredniej przyjęła wartość niską ($\eta^2 = 0,031$).

W dalszej części przeanalizowano wyniki poziomu syndromu agresji u osób uzdolnionych plastycznie z podziałem na płeć. Ilustruje to tabela 7. Odnotowano brak istotnych statystycznie różnic pomiędzy kobietami a mężczyznami w zakresie wyniku ogólnego, wskaźnika samoagresji, agresji skierowanej na zewnątrz, kontroli, samoagresji emocjonalnej, samoagresji fizycznej, wrogości wobec otoczenia, agresji przemieszczonej, agresji pośredniej, agresji słownej i agresji fizycznej. Różnice między grupami dotyczyły wskaźnika agresji ukrytej $F(1,65) = 4,591$; $p = 0,036$, gdzie mężczyźni ($M = 4,344$; $SD = 4,660$) uzyskali wyższe wyniki niż kobiety ($M = 2,314$; $SD = 2,978$). Ponadto wystąpiły w ramach nieuświadomionych skłonności agresywnych $F(1,65) = 15,675$; $p = 0,001$, gdzie mężczyźni ($M = 4,281$; $SD = 3,324$) uzyskali wyższe wyniki niż kobiety ($M = 1,771$; $SD = 1,664$), oraz odwetu $F(1,65) = 4,591$; $p = 0,036$, w zakresie których mężczyźni ($M = 4,344$; $SD = 4,660$) uzyskali również wyższe wyniki niż kobiety ($M = 2,314$; $SD = 2,978$). Miara siły efektu przyjęła przeciętną wartość dla wskaźnika agresji ukrytej ($\eta^2 = 0,131$) i odwetu ($\eta^2 = 0,066$), natomiast wysoką dla nieuświadomionych skłonności agresywnych ($\eta^2 = 0,194$).

Analizę z podziałem na płeć przeprowadzono także w grupie kontrolnej (tab. 8). Odnotowano brak istotnych statystycznie różnic pomiędzy kobietami a mężczyznami w zakresie *wyniku ogólnego* oraz wymiarów szczegółowych tj.: wskaźnika samoagresji, wskaźnika agresji ukrytej, agresji skierowanej na zewnątrz, kontroli, odwetu, samo-

TABELA 7. Różnice między kobietami ($n = 35$) i mężczyznami ($n = 32$) w zakresie wymiarów agresji w grupie uzdolnionych plastycznie

Syndrom agresji	Z Kobiety		Mężczyźni		F	P
	M	SD	M	SD		
Wynik ogólny	35,914	21,366	45,938	27,545	2,796	0,099
S (wskaźnik samoagresji)	4,971	4,239	7,313	5,614	3,750	0,057
U (wskaźnik agresji ukrytej)	5,686	4,317	9,875	6,499	9,814	0,003**
Z (wskaźnik agresji skierowanej na zewnątrz)	13,600	8,128	16,281	10,243	1,421	0,238
Kontrola	15,571	4,901	15,438	4,925	0,012	0,912
Odwet	2,314	2,978	4,344	4,660	4,591	0,036*
Skala I – Samoagresja emocjonalna	6,829	4,098	7,156	4,732	0,092	0,762
Skala II – Samoagresja fizyczna	1,057	1,327	1,719	2,129	2,374	0,128
Skala III – Wrogość wobec otoczenia	3,914	3,425	5,594	4,226	3,218	0,077
Skala IV – Nieuświadomione skłonności agresywne	1,771	1,664	4,281	3,324	15,675	0,001**
Skala V – Agresja przemieszczona	2,857	3,117	4,500	3,672	3,919	0,052
Skala VI – Agresja pośrednia	3,286	3,064	4,031	3,496	0,865	0,356
Skala VII – Agresja słowna	6,857	3,882	6,781	4,353	0,006	0,940
Skala VIII – Agresja fizyczna	0,600	1,241	0,969	1,787	0,976	0,327

Legenda:** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

TABELA 8. Różnice między kobietami ($n = 33$) i mężczyznami ($n = 33$) w zakresie wymiarów agresji w grupie kontrolnej

Syndrom agresji	K				F	P
	Kobiety		Mężczyźni			
	M	SD	M	SD		
Wynik ogólny	36,152	17,529	37,545	25,137	0,068	0,795
S (wskaźnik samoagresji)	5,182	4,004	6,121	5,594	0,615	0,436
U (wskaźnik agresji ukrytej)	6,273	4,193	7,424	6,466	0,737	0,394
Z (wskaźnik agresji skierowanej na zewnątrz)	13,424	7,830	12,485	8,811	0,210	0,649
Kontrola	15,394	4,769	15,636	5,273	0,038	0,845
Odwet	2,758	2,916	4,121	5,189	1,732	0,193
Skala I – Samoagresja emocjonalna	6,182	4,081	5,424	4,981	0,457	0,502
Skala II – Samoagresja fizyczna	0,909	1,378	1,727	2,096	3,512	0,065
Skala III – Wrogość wobec otoczenia	4,273	3,538	4,394	4,168	0,016	0,899
Skala IV – Nieuświadomione skłonności agresywne	2,000	2,136	3,030	2,823	2,796	0,099
Skala V – Agresja przemieszczona	2,606	3,142	2,636	2,804	0,002	0,967
Skala VI – Agresja pośrednia	2,030	1,776	3,212	2,837	4,114	0,047*
Skala VII – Agresja słowna	8,121	4,827	5,697	4,149	4,787	0,032*
Skala VIII – Agresja fizyczna	0,667	1,242	0,939	1,580	0,608	0,438

Legenda:** $p < 0,01$; * $p < 0,05$;

agresji emocjonalnej, wrogości wobec otoczenia, nieuświadomionych skłonności agresywnych, agresji przemieszczonej i agresji fizycznej. Różnice między grupami dotyczyła agresji słownej $F(1,64) = 4,787$; $p = 0,032$ i pośredniej $F(1,64) = 4,114$; $p = 0,047$. W ramach agresji pośredniej, kobiety ($M = 2,03$; $SD = 1,776$) uzyskały wyższe wyniki niż mężczyźni ($M = 3,212$; $SD = 2,837$). Podobnie w agresji słownej, gdzie kobiety ($M = 8,121$; $SD = 4,827$) również uzyskały wyższe wyniki niż mężczyźni ($M = 5,697$; $SD = 4,149$). Miara siły efektu dla agresji pośredniej ($\eta^2 = 0,060$) i agresji słownej ($\eta^2 = 0,070$) przyjęła wartość przeciętną.

Zgodnie z celami badań, porównano wyniki kobiet z grupy uzdolnionej plastycznie i kontrolnej (tab. 9), jednak analiza wykazała brak istotnych statystycznie różnic pomiędzy nimi w zakresie ogólnego wyniku agresji i wymiarów szczegółowych: wskaźnika samoagresji, agresji ukrytej, agresji skierowanej na zewnątrz, kontroli, odwetu, samoagresji emocjonalnej, samoagresji fizycznej, wrogości wobec otoczenia, nieuświadomionych skłonności agresywnych, agresji przemieszczonej, agresji słownej i agresji fizycznej. Agresja pośrednia $F(1,65) = 4,206$; $p = 0,044$ była wyższa w grupie uzdolnionych plastycznie ($M = 3,286$; $SD = 3,064$), niż w grupie kontrolnej ($M = 2,030$; $SD = 1,776$), natomiast miara siły efektu dla agresji pośredniej przyjęła wartość przeciętną ($\eta^2 = 0,060$).

Analogiczną analizę przeprowadzono w obu grupach mężczyzn. Jak wynika z danych zaprezentowanych w tabeli 10. odnotowano brak istotnych statystycznie różnic

TABELA 9. Różnice między kobietami z grupy uzdolnionej plastycznie ($n = 35$) i z grupy kontrolnej ($n = 33$) w zakresie wymiarów agresji

Syndrom agresji	Kobiety				F	P
	Z		K			
	M	SD	M	SD		
Wynik ogólny	35,914	21,366	36,152	17,529	0,002	0,960
S (wskaźnik samoagresji)	4,971	4,239	5,182	4,004	0,044	0,834
U (wskaźnik agresji ukrytej)	5,686	4,317	6,273	4,193	0,323	0,572
Z (wskaźnik agresji skierowanej na zewnątrz)	13,600	8,128	13,424	7,830	0,008	0,928
Kontrola	15,571	4,901	15,394	4,769	0,023	0,880
Odwet	2,314	2,978	2,758	2,916	0,384	0,538
Skala I – Samoagresja emocjonalna	6,829	4,098	6,182	4,081	0,425	0,517
Skala II – Samoagresja fizyczna	1,057	1,327	0,909	1,378	0,204	0,653
Skala III – Wrogość wobec otoczenia	3,914	3,425	4,273	3,538	0,180	0,673
Skala IV – Uświadomione skłonności agresywne	1,771	1,664	2,000	2,136	0,244	0,623
Skala V – Agresja przemieszczonej	2,857	3,117	2,606	3,142	0,109	0,742
Skala VI – Agresja pośrednia	3,286	3,064	2,030	1,776	4,206	0,044*
Skala VII – Agresja słowna	6,857	3,882	8,121	4,827	1,424	0,237
Skala VIII – Agresja fizyczna	0,600	1,241	0,667	1,242	0,049	0,826

Legenda: ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

TABELA 10. Różnice między mężczyznami z grupy uzdolnionej plastycznie ($n = 33$) i grupy kontrolnej ($n = 33$) w zakresie wymiarów agresji

Syndrom agresji	Mężczyźni				F	P
	Z		K			
	M	SD	M	SD		
Wynik ogólny	45,938	27,545	37,545	25,137	1,648	0,204
S (wskaźnik samoagresji)	7,313	5,614	6,121	5,594	0,734	0,395
U (wskaźnik agresji ukrytej)	9,875	6,499	7,424	6,466	2,322	0,133
Z (wskaźnik agresji skierowanej na zewnątrz)	16,281	10,243	12,485	8,811	2,571	0,114
Kontrola	15,438	4,925	15,636	5,273	0,025	0,876
Odwet	4,344	4,660	4,121	5,189	0,033	0,856
Skala I – Samoagresja emocjonalna	7,156	4,732	5,424	4,981	2,063	0,156
Skala II – Samoagresja fizyczna	1,719	2,129	1,727	2,096	0,001	0,987
Skala III – Wrogość wobec otoczenia	5,594	4,226	4,394	4,168	1,328	0,254
Skala IV – Nieuświadomione skłonności agresywne	4,281	3,324	3,030	2,823	2,681	0,107
Skala V – Agresja przemieszczona	4,500	3,672	2,636	2,804	5,309	0,025*
Skala VI – Agresja pośrednia	4,031	3,496	3,212	2,837	1,079	0,303
Skala VII – Agresja słowna	6,781	4,353	5,697	4,149	1,057	0,308
Skala VIII – Agresja fizyczna	0,969	1,787	0,939	1,580	0,005	0,944

Legenda: ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

między mężczyznami z grupy uzdolnionej plastycznie i kontrolnej w zakresie wyniku ogólnego, i skal szczegółowych: wskaźnika samoagresji, wskaźnika agresji ukrytej, wskaźnika agresji skierowanej na zewnątrz, kontroli, odwetu, samoagresji emocjonalnej, samoagresji fizycznej, wrogości wobec otoczenia, nieuświadomionych skłonności agresywnych, agresji pośredniej, agresji słownej i agresji fizycznej. Jedyna różnica dotyczyła agresji przemieszczonej $F(1,64) = 5,309$; $p = 0,025$, w zakresie której mężczyźni uzdolnieni plastycznie uzyskali wyższe wyniki ($M = 4,5$; $SD = 3,672$) niż mężczyźni z grupy kontrolnej ($M = 2,636$; $SD = 2,804$). Miara siły efektu dla agresji przemieszczonej przyjęła wartość przeciętną ($\eta^2 = 0,078$).

Reasumując, zaprezentowane wyniki badań nie ujawniły różnic w poziomie syndromu agresji między grupą osób uzdolnionych plastycznie i osób z grupy kontrolnej. Kobiety uzdolnione plastycznie nie różniły się od kobiet z grupy kontrolnej, natomiast mężczyźni z grupy uzdolnionej plastycznie mieli wyższy wskaźnik agresji przemieszczonej niż ci z grupy kontrolnej. Dalsza analiza pokazała więcej różnic płciowych w grupie osób uzdolnionych plastycznie. Mężczyźni charakteryzowali się wyższym niż kobiety wskaźnikiem agresji ukrytej, nieuświadomionymi skłonnościami agresywnymi, czyli manifestowaniem zachowań pozornie nieagresywnych i bezkonfliktowych, i agresją przemieszczoną, inaczej mówiąc przeniesieniem ataku z osób na przedmioty martwe.

ZALEŻNOŚCI POMIĘDZY PERFEKCJONIZMEM I AGRESJĄ

Głównym celem badań było poszukiwanie związku pomiędzy syndromem agresji a perfekcjonizmem. Aby określić siłę związku pomiędzy badanymi zmiennymi, obliczono współczynnik korelacji Pearsona dla wskaźnika agresji skierowanej na zewnątrz Z w grupie kontrolnej oraz współczynnik korelacji Spearmana dla pozostałych skal. Wyniki analizy korelacyjnej osób uzdolnionych plastycznie zawiera tabela 11.

Analiza wyników grupy uzdolnionej plastycznie wykazała, że niepokój z powodu popełnionych błędów korelował umiarkowanie dodatnio z wynikiem ogólnym agresji ($r_{ho} = 0,461$), a także z niektórymi skalami szczegółowymi, tj. wysoko ze samoagresją emocjonalną ($r_{ho} = 0,595$), umiarkowanie ze wskaźnikiem samoagresji ($r_{ho} = 0,421$), wrogością wobec otoczenia ($r_{ho} = 0,353$), wskaźnikiem agresji ukrytej ($r_{ho} = 0,328$), wskaźnikiem agresji skierowanej na zewnątrz ($r_{ho} = 0,343$), samoagresją fizyczną ($r_{ho} = 0,332$), i agresją słowną ($r_{ho} = 0,335$), słabiej z agresją pośrednią ($r_{ho} = 0,292$) i odwetem ($r_{ho} = 0,247$), natomiast ujemnie z kontrolą ($r_{ho} = 0,335$).

Nadmierne wątpienie wobec własnego działania korelowało umiarkowanie dodatnio z wynikiem ogólnym agresji ($r_{ho} = 0,467$) oraz z niektórymi skalami szczegółowymi, tj. silnie z samoagresją emocjonalną ($r_{ho} = 0,509$), umiarkowanie ze wskaźnikiem samoagresji ($r_{ho} = 0,303$), wskaźnikiem agresji skierowanej na zewnątrz ($r_{ho} = 0,397$), odwetem ($r_{ho} = 0,321$), agresją słowną ($r_{ho} = 0,373$), słabiej z samoagresją fizyczną ($r_{ho} = 0,272$), wskaźnikiem agresji ukrytej ($r_{ho} = 0,287$), oraz agresją przemieszczoną ($r_{ho} = 0,276$), ujemnie i umiarkowanie z kontrolą ($r_{ho} = -0,358$).

Porządek i organizacja korelowały ujemnie i umiarkowanie z wynikiem ogólnym agresji ($r_{ho} = -0,411$), odwetem ($r_{ho} = -0,421$), wskaźnikiem agresji skierowanej na zewnątrz ($r_{ho} = -0,406$), wskaźnikiem samoagresji ($r_{ho} = -0,304$), wskaźnikiem agresji ukrytej ($r_{ho} = -0,352$), wrogością wobec otoczenia ($r_{ho} = -0,328$), agresją słowną ($r_{ho} = -0,400$), oraz agresją pośrednią ($r_{ho} = -0,314$), ujemnie w stopniu słabym z agresją przemieszczoną ($r_{ho} = -0,266$), agresją pośrednią ($r_{ho} = -0,294$) i agresją fizyczną ($r_{ho} = -0,245$), natomiast dodatnio w stopniu umiarkowanym z kontrolą ($r_{ho} = 0,395$).

Wynik ogólny perfekcjonizmu wykazał wysoką i dodatnią korelację z samoagresją emocjonalną ($r_{ho} = 0,561$), umiarkowaną z wynikiem ogólnym agresji ($r_{ho} = 0,427$), wskaźnikiem samoagresji ($r_{ho} = 0,382$), samoagresją fizyczną ($r_{ho} = 0,307$), wrogością wobec otoczenia ($r_{ho} = 0,305$), wskaźnikiem agresji ukrytej ($r_{ho} = 0,306$), wskaźnikiem agresji skierowanej na zewnątrz ($r_{ho} = 0,324$), słabą z agresją pośrednią ($r_{ho} = 0,289$), agresją słowną ($r_{ho} = 0,292$) i niską ujemną z kontrolą ($r_{ho} = -0,274$).

Percepcja krytyki rodziców korelowała dodatnio w stopniu słabym z wynikiem ogólnym agresji ($r_{ho} = 0,266$), umiarkowanie z samoagresją emocjonalną ($r_{ho} = 0,409$) i samoagresją fizyczną ($r_{ho} = 0,311$), słabiej z agresją słowną ($r_{ho} = 0,269$) oraz wskaźnikiem samoagresji ($r_{ho} = 0,262$). Percepcja oczekiwań rodziców korelowała wyłączenie z samoagresją emocjonalną ($r_{ho} = 0,257$). Nie odnotowano żadnych istotnych korelacji agresji ze standardami osobistymi.

Wyniki analizy korelacyjnej osób z grupy kontrolnej zawiera tabela 12.

Uzyskane wyniki osób z grupy kontrolnej wskazują na występowanie wielu korelacji o stopniu umiarkowanym i słabym: niepokój z powodu popełnionych błędów korelował umiarkowanie dodatnio z wynikiem ogólnym ($r_{ho} = 0,484$), wskaźnikiem samoagresji ($r_{ho} = 0,441$), wskaźnikiem agresji skierowanej na zewnątrz ($r = 0,369$), samoregulacją emocjonalną ($r_{ho} = 0,496$), wrogością wobec otoczenia ($r_{ho} = 0,399$),

TABELA 11. Współczynniki korelacji agresji i perfekcjonizmu w grupie osób uzdolnionych plastycznie ($N = 67$)

Syndrom agresji/Perfekcjonizm	Współczynnik <i>r</i> / <i>rho</i>		CM	PS	PE	PC	D	O	Wynik ogólny
	/Poziom istotności <i>p</i>	<i>p</i>							
Wynik ogólny	<i>r</i>	0,205	0,461**	0,076	0,096	0,266*	0,467*	-0,411**	0,427**
	<i>P</i>	0,096	0,001	0,543		0,030	0,001	0,001	0,001
Wskaźnik samoagresji – S	<i>r</i>	0,138	0,421**	0,123	0,264	0,262*	0,303*	-0,304**	0,382**
	<i>P</i>	0,264	0,001	0,320		0,032	0,013	0,012	0,001
Wskaźnik agresji ukrytej – U	<i>r</i>	0,096	0,328**	0,130	0,439	0,140	0,287*	-0,352**	0,306*
	<i>P</i>	0,439	0,007	0,293		0,257	0,019	0,003	0,012
Wskaźnik agresji skierowanej na zewnątrz – Z	<i>r</i>	0,151	0,343**	-0,007	0,221	0,211	0,397*	-0,406**	0,324**
	<i>P</i>	0,221	0,004	0,952		0,087	0,001	0,001	0,007
Kontrola	<i>r</i>	-0,109	-0,390**	0,043	0,379	-0,098	-0,358**	0,395**	-0,274*
	<i>P</i>	0,379	0,001	0,728		0,431	0,003	0,001	0,025
Odwet	<i>r</i>	0,102	0,247*	0,012	0,412	0,102	0,321*	-0,421**	0,233
	<i>P</i>	0,412	0,044	0,921		0,410	0,008	0,001	0,058
Skala I – Samoagresja emocjonalna	<i>r</i>	0,257*	0,595**	0,203	0,036	0,409**	0,509*	-0,181	0,561**
	<i>P</i>	0,036	0,001	0,100		0,001	0,001	0,143	0,001
Skala II – Samoagresja fizyczna	<i>r</i>	0,107	0,332**	0,114	0,389	0,311*	0,272*	-0,163	0,307*
	<i>P</i>	0,389	0,006	0,360		0,010	0,026	0,187	0,011
Skala III – Wrogość wobec otoczenia	<i>r</i>	0,091	0,353**	0,102	0,462	0,173	0,236	-0,328**	0,305*
	<i>P</i>	0,462	0,003	0,410		0,162	0,055	0,007	0,012
Skala IV – Nieuświadomione skłonności agresywne	<i>r</i>	0,063	0,171	0,180	0,663	0,037	0,230	-0,235	0,204
	<i>P</i>	0,613	0,165	0,145	0,072	0,769	0,061	0,056	0,099
Skala V – Agresja przemieszczona	<i>r</i>	0,072	0,207	-0,017	0,562	0,096	0,276*	-0,266*	0,199
	<i>P</i>	0,562	,093	0,894		0,440	0,024	0,030	0,107

TABELA 11. cd

Syndrom agresji/Perfekcjonizm	Współczynnik		CM	PS	PE	PC	D	O	Wynik ogólny
	<i>r_s</i>	<i>r_{ho}</i>							
Skala VI – Agresja pośrednia	<i>r_{ho}</i>	0,292*	0,076	0,189	0,178	0,191	0,122	-0,314**	0,289*
	<i>P</i>	0,016	0,542	0,126	0,150	0,122	0,122	0,010	0,018
Skala VII – Agresja słowna	<i>r_{ho}</i>	0,335**	-0,059	0,087	0,269*	0,373*	0,002	-0,400**	0,292*
	<i>P</i>	0,006	0,632	0,485	0,028	0,002	0,001	0,001	0,017
Skala VIII – Agresja fizyczna	<i>r_{ho}</i>	0,056	-0,205	-0,073	0,047	0,179	-0,245*	-0,245*	0,002
	<i>P</i>	0,651	0,095	0,558	0,706	0,148	0,045	0,045	0,988

Legenda: ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$; znaczenie skrótów: niepokój z powodu popełnionych błędów (CM), standardy osobiste (PS), percepcja oczekiwań rodziców (PE), percepcja krytyki rodziców (PC), nadmierne wążpienie wobec własnego działania (D), porządek i organizacja (O).

TABELA 12. Współczynniki korelacji skal agresji i perfekcjonizmu w grupie kontrolnej ($N = 66$)

Syndrom agresji/Perfekcjonizm	Współczynnik		CM	PS	PE	PC	D	O	Wynik ogólny
	<i>r_s</i>	<i>r_{ho}</i>							
Wynik ogólny	<i>r_{ho}</i>	0,484**	0,256*	0,385**	0,472**	0,296*	-0,098	0,501**	
	<i>P</i>	0,001	0,038	0,001	0,001	0,016	0,435	0,001	
Wskaźnik samoagresji – S	<i>r_{ho}</i>	0,441**	0,162	0,213	0,353**	0,276*	-0,069	0,392**	
	<i>P</i>	0,001	0,193	0,086	0,004	0,025	0,579	0,001	
Wskaźnik agresji ukrytej – U	<i>r_{ho}</i>	0,384**	0,164	0,230	0,323**	0,293*	-0,093	0,358**	
	<i>P</i>	0,001	0,187	0,063	0,008	0,017	0,456	0,003	

Wskaźnik agresji skierowanej na zewnątrz – Z	<i>r</i> <i>ho</i> <i>P</i>	0,369** 0,002	0,159 0,201	.315** 0,010	0,410** 0,001	0,172** 0,166	-0,210 0,091	0,382** 0,002
Kontrola	<i>r</i> <i>ho</i> <i>P</i>	-0,390** 0,001	-0,278* 0,024	-0,373** 0,002	-0,416** 0,001	-0,296* 0,016	-0,026 0,838	-0,471** 0,001
Odwet	<i>r</i> <i>ho</i> <i>P</i>	0,212 0,088	0,217 0,080	0,305* 0,013	0,166 0,184	0,022 0,864	0,115 0,358	0,250* 0,043
Skala I – Samoagresja emocjonalna	<i>r</i> <i>ho</i> <i>P</i>	0,496** 0,001	0,212 0,087	0,279* 0,023	0,496** 0,001	0,322** 0,008	-0,168 0,179	0,477** 0,001
Skala II – Samoagresja fizyczna	<i>r</i> <i>ho</i> <i>P</i>	0,301* 0,014	0,155 0,214	0,222 0,073	0,293* 0,017	0,203 0,102	-0,072 0,564	0,317** 0,009
Skala III – Wrogość wobec otoczenia	<i>r</i> <i>ho</i> <i>P</i>	0,399** 0,001	0,125 0,316	0,179 0,150	0,319** 0,009	0,267* 0,030	-0,068 0,585	0,341** 0,005
Skala IV – Nieuświadomione skłonności agresywne	<i>r</i> <i>ho</i> <i>P</i>	0,239 0,053	0,119 0,342	0,199 0,109	0,217 0,081	0,226 0,068	-0,192 0,122	0,236 0,056
Skala V – Agresja przemieszczona	<i>r</i> <i>ho</i> <i>P</i>	0,282* 0,022	0,164 0,187	0,297* 0,016	0,357** 0,003	0,182 0,144	-0,162 0,195	0,345** 0,005
Skala VI – Agresja pośrednia	<i>r</i> <i>ho</i> <i>P</i>	0,113 0,367	-0,044 0,724	0,218 0,079	0,165 0,184	-0,026 0,839	-0,273* 0,027	0,120 0,336
Skala VII – Agresja słowna	<i>r</i> <i>ho</i> <i>P</i>	0,445** 0,001	0,172 0,166	0,275* 0,025	0,335** 0,006	0,188 0,130	-0,112 0,371	0,396** 0,001
Skala VIII – Agresja fizyczna	<i>r</i> <i>ho</i> <i>P</i>	0,122 0,329	0,055 0,660	0,059 0,636	0,112 0,369	0,052 0,678	0,034 0,787	0,086 0,492

Legenda: ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$; znaczenie skrótów: niepokój z powodu popełnionych błędów (CM), standardy osobiste (PS), percepcja oczekiwani rodziców (PE), percepcja krytyki rodziców (PC), nadmierne wątpienie wobec własnego dzialania (D), porządek i organizacja (O).

agresją słowną ($rho = 0,445$), wskaźnikiem agresji ukrytej ($rho = 0,384$), samoagresją fizyczną ($rho = 0,301$), dodatnio w stopniu słabym z agresją przemieszczoną ($rho = 0,282$) i umiarkowaną korelację ujemną z kontrolą ($rho = -0,390$).

Standardy osobiste korelowały w niskim stopniu z wynikiem ogólnym agresji ($rho = 0,256$) i ujemnie z kontrolą ($rho = -0,278$). Percepcja oczekiwań rodziców korelowała umiarkowanie dodatnio z wynikiem ogólnym agresji ($rho = 0,385$), odwetem ($rho = 0,305$) i wskaźnikiem agresji skierowanej na zewnątrz ($r = 0,315$), słabiej z agresją przemieszczoną ($rho = 0,297$), samoagresją emocjonalną ($rho = 0,279$), agresją słowną ($rho = 0,275$), ujemnie w stopniu umiarkowanym z kontrolą ($rho = -0,373$).

Percepcja krytyki rodziców korelowała dodatnio z wynikiem ogólnym agresji ($rho = 0,472$), wskaźnikiem samoagresji ($rho = 0,353$), wskaźnikiem agresji ukrytej ($rho = 0,323$), agresji skierowanej na zewnątrz ($r = 0,410$), samoagresją emocjonalną ($rho = 0,496$), agresją przemieszczoną ($rho = 0,357$), agresją słowną ($rho = 0,335$), wrogością wobec otoczenia ($rho = 0,319$), słabiej z samoagresją fizyczną ($rho = 0,293$), ujemnie w stopniu umiarkowanym z kontrolą ($rho = -0,416$).

Nadmierne wątpienie wobec własnego działania wykazało umiarkowaną dodatnią korelację z samoagresją emocjonalną ($rho = 0,322$), słabą korelację z wynikiem ogólnym agresji ($rho = 0,296$), wskaźnikiem samoagresji ($rho = 0,276$), wskaźnikiem agresji ukrytej ($rho = 0,293$), wrogością wobec otoczenia ($rho = 0,267$), oraz ujemną w stopniu słabym z kontrolą ($rho = -0,296$).

Porządek i organizacja wykazały słabą korelację ujemną wyłącznie z agresją pośrednią ($rho = -0,273$). Wynik ogólny perfekcjonizmu korelował dodatnio w stopniu wysokim z wynikiem ogólnym agresji ($rho = 0,501$), umiarkowanie ze wskaźnikiem samoagresji ($rho = 0,392$), wskaźnikiem agresji ukrytej ($rho = 0,358$), wskaźnikiem agresji skierowanej na zewnątrz ($rho = 0,382$), samoregulacją emocjonalną ($rho = 0,477$), samoagresją fizyczną ($rho = 0,317$), wrogością wobec otoczenia ($rho = 0,341$), oraz agresją przemieszczoną ($rho = 0,345$), słabiej z odwetem ($rho = 0,250$), natomiast ujemnie w stopniu umiarkowanym z kontrolą ($rho = -0,471$).

DYSKUSJA

Wyniki badań częściowo potwierdziły hipotezę H1, zakładającą że uzdolnienie plastyczne różnicuje grupy pod względem wymiarów perfekcjonizmu. Uzdolnieni plastycznie uzyskali wyższe wyniki w ramach nadmiernego wątpienia wobec własnego działania. Nieco inaczej niż w badaniach Parkera i Mills (1996), gdzie uzdolnieni charakteryzowali się wyższymi wynikami w zakresie skali: wysokie standardy. Percepcja krytyki rodziców i oczekiwań rodziców nie różniła się istotnie w porównywanych grupach, podobnie jak porządek i organizacja, co jest niezgodne z wynikami otrzymanymi przez Śliwińską, Limont i Dreszer (2008), w których istotne różnice między uczniami zdolnymi z wysokimi i niskimi osiągnięciami szkolnymi wystąpiły w zakresie właśnie oczekiwań rodziców, krytycyzmu rodziców oraz porządku i organizacji. Rozbieżność ta może wynikać z różnic wiekowych oraz rodzaju posiadanych zdolności. Przywołane autorki badały uczniów wybitnie zdolnych intelektualnie w wieku 13–18 lat, podczas gdy średnia wieku osób uzdolnionych plastycznie, których dotyczy artykuł wynosiła $M = 27,89$. Prawdopodobnie wraz z wiekiem zdanie rodziców odgrywa coraz mniejsze znaczenie, zwłaszcza dla artystów. Ponadto przyczyną otrzymanych różnic może być fakt, że uczniowie w badaniach Śliwińskiej, Limont i Dreszer

uczęszczali do szkoły dla wybitnie zdolnych, co pozwala przypuszczać, że ich rodzice mieli wysokie oczekiwania względem nich. Także wyniki otrzymane w skali porządek i organizacja Śliwińskiej, Limont i Dreszer (2008) oraz Parkera i Mills (1996), były wyższe u uzdolnionych. Być może brak różnic w prezentowanych badaniach między wynikami osób uzdolnionych i z grupy kontrolnej można tłumaczyć specyfiką uzdolnień plastycznych, których ważnym komponentem są zdolności twórcze (Limont, 1984, 2008), a w ich pracy cenny jest nieład twórczy i nie ma potrzeby być bardziej zorganizowanym niż osoby z innych obszarów talentów.

Zaskakującym wynikiem, sprzecznym z oczekiwaniami (H1), był brak różnic we wszystkich wymiarach agresji między grupą uzdolnionych plastycznie i grupą kontrolną. Założono, że osoby uzdolnione plastycznie mogą mieć większe predyspozycje do reakcji agresywnych w związku z silniejszymi tendencjami perfekcjonistycznymi (Camadan, Yazici, 2017; Chester, Merwin, DeWall, 2015; Öngen, 2009; Schuler, 1999). Otrzymany wynik wskazuje, że agresja może nie być związana z uzdolnieniami plastycznymi, ale z innymi zdolnościami lub cechami osobowości. W grupie kontrolnej mogły znaleźć się osoby uzdolnione w innych dziedzinach i dyscyplinach niż sztuki wizualne, zatem brak różnic w agresji naszych badanych może wskazywać, że agresja być może jest istotnym komponentem posiadanych uzdolnień, nie tylko plastycznych. Wniosek taki ma status hipotezy, którą należałoby zweryfikować.

Zaprezentowane w pracy analizy wykazały częściowe potwierdzenie hipotezy H1. Uzdolnieni plastycznie różnią się od osób z grupy kontrolnej pod względem poziomu perfekcjonizmu (wyższe wyniki u uzdolnionych w zakresie niepokoju z powodu popełnionych błędów, standardów osobistych, nadmiernego niepokoju wobec własnego działania).

Dalsze badania także częściowo potwierdziły hipotezę H2. Analiza wyników wykazała, że w grupie kontrolnej kobiety uzyskały wyższe wyniki w zakresie niepokoju z powodu popełnionych błędów niż mężczyźni. Odwrotnie niż w badaniach, które prowadziły Iryna Macsinga i Oana Dobrita (2010), w których mężczyźni byli bardziej skoncentrowani na pomyłkach niż kobiety. Są to wyniki 62 osób nie dzielonych ze względu na profesję, czy obszary uzdolnień. Różnica między wynikiem cytowanych badań, a analizowanymi w artykule może być związana z odmienną charakterystyką funkcjonowania i rolami płciowymi w środowisku nieartystycznym.

Zaskakująco, płeć nie różnicowała wyników osób z grupy uzdolnionej plastycznie, co zdecydowało o częściowym odrzuceniu hipotezy H2. Podobne wyniki uzyskały Schuler (1999) oraz Śliwińska, Limont i Dreszer (2008) w badaniach uczniów, gdzie w żadnym z wymiarów nie zaobserwowano różnic między chłopcami i dziewczętami. W badaniach Hala K. Hassan, Mohameda K. Maugoud, Sabry A. Fattah i Aly H.A. Badary (2012) u studentów uniwersytetu płeć również nie różnicowała wyników perfekcjonizmu zorientowanego na siebie i perfekcjonizmu postrzeganego społecznie oraz oczekiwań wydajności (*performance expectations*).

Badano również różnice między kobietami a mężczyznami wewnątrz grupy uzdolnionej plastycznie pod względem agresji. Mężczyźni charakteryzowali się wyższym wskaźnikiem agresji ukrytej, nieuświadomionymi skłonnościami agresywnymi i wyższym wskaźnikiem odwetu niż kobiety. Natomiast w grupie kontrolnej mężczyźni charakteryzowali się wyższą agresją pośrednią niż kobiety. Jest wysoce prawdopodobne, że istnieją czynniki w środowisku mężczyzn o komponentach psychofizycznych i społecznych, które sprawiają, że nie mogą wyrazić swojej agresji wprost i wybierają do tego sztukę jako narzędzie wyrazu nieuświadomianych kon-

fliktów. Mężczyźni mogą mieć większe problemy komunikacyjne niż kobiety i wybierają jednorodny kanał do przekazania skumulowanych uczuć. Być może kobiety komunikują swoje uczucia na więcej sposobów. Ponadto, badani mieli zróżnicowane wykształcenie i specjalności w zakresie sztuk wizualnych, które również mogły wpływać na różnice wyników.

Potwierdziły się również przypuszczenia, że w grupie kontrolnej kobiety charakteryzują się wyższą agresją słowną niż mężczyźni, podobnie jak w badaniach Stanisława Lipińskiego (2003), co można tłumaczyć tym, że kobiety mają bardziej rozwinięte umiejętności językowe niż mężczyźni i swobodniej się nimi posługują. W literaturze badania agresji kobiet i mężczyzn również wskazywały na różnice płciowe, ale w ramach innych wymiarów agresji. W polskich badaniach Elżbiety Aranowskiej i Jolanty Rytel (2011) osób ze średnią wieku 26 lat zanotowano różnice wyników otrzymanych przez kobiety i mężczyzn dla wszystkich skal Kwestionariusza Agresji (Aggression Questionnaire; Buss, Perry, 1992). U mężczyzn przeciętna agresja dla wszystkich skal kwestionariusza, poza gniewem, była istotnie wyższa niż u kobiet. Najsilniejszy, umiarkowanie wysoki efekt płci ujawniono dla agresji fizycznej (Aranowskiej i Rytel, 2011).

Wyniki opisanych w artykule badań wskazują, że mężczyźni nie charakteryzują się istotnie wyższą agresją fizyczną niż kobiety. Odmiennie niż w wynikach Marty Wojdat i in. (2017), Johna Archera (2004), czy Jolanty Rytel (2011). Te ostatnie wskazywały, że największe różnice w poziomie agresji fizycznej zachodziły pomiędzy kobietami a mężczyznami w wieku 18–21 lat i 22–30 lat, czyli w wieku osób badanych. Różnice w zakresie agresji werbalnej okazały się mniejsze dla wszystkich grup wiekowych. Podobnie jak w badaniach, które przeprowadzili József Gerevich, Erika Bácskai i Pál Czobor (2007), nie ujawniły się różnice w zakresie wrogości wobec otoczenia. W badaniach, których autorami byli Gernot von Collani i Ronny Werner (2005) również nie otrzymano istotnych statystycznie różnic w poziomie wrogości. Rozdźwięk z wynikami badań opisywanych w artykule może być spowodowany zastosowaniem podziału na uzdolnionych i nieuzdolnionych plastycznie i generować inne różnice.

Przeprowadzona analiza świadczy o częściowym potwierdzeniu hipotezy H2. Kobiety i mężczyźni z grupy kontrolnej różnią się od siebie pod względem poziomu perfekcjonizmu (wyższe wyniki mężczyzn w zakresie niepokoju z powodu popełnionych błędów), oraz pod względem syndromu agresji (agresja pośrednia wyższa u mężczyzn, agresja słowna wyższa u kobiet). Nie potwierdziły się założenia, że kobiety i mężczyźni uzdolnieni plastycznie różnią się pod względem poziomu perfekcjonizmu.

Nie odnotowano różnic między kobietami uzdolnionymi plastycznie i kobietami z grupy kontrolnej pod względem perfekcjonizmu i agresji, z wyjątkiem wyższej agresji pośredniej u kobiet z grupy kontrolnej, co zdecydowało o częściowym przyjęciu hipotezy H3. Zaobserwowano natomiast bardzo dużo różnic pod względem perfekcjonizmu w grupie mężczyzn (hipoteza H4). Uzdolnieni plastycznie mężczyźni uzyskali wyższe wyniki od mężczyzn z grupy kontrolnej w zakresie: wyniku ogólnego, niepokoju z powodu popełnionych błędów, standardów osobistych i nadmiernego wątplenia wobec własnego działania. Być może środowisko plastyczne mężczyzn stawia przed nimi inne wymagania, wywołuje więcej niepokoju czy poczucia rywalizacji, niż środowisko kobiet. Podłożem różnic może być też odmienna konstrukcja psychofizyczna mężczyzn. Ponadto uzdolnieni plastycznie mężczyźni uzyskali istotnie statystycznie wyższy wskaźnik agresji przemieszczonej w porównaniu z grupą kontrolną tej

samej płci. Może to wskazywać, że agresja ma większe znaczenie dla mężczyzn niż kobiet uzdolnionych plastycznie.

W dalszej analizie poszukiwano zależności pomiędzy perfekcjonizmem a agresją. Odnotowano istotne statystycznie korelacje o stopniu umiarkowanym i niskim niemalże wszystkich skal perfekcjonizmu i agresji, co potwierdzają także badania Camadan i Yazici (2017), w których agresja młodzieży była tłumaczona perfekcjonizmem, umiejętnością przebaczenia, oraz radzeniem sobie ze stresem. Wyniki potwierdziły hipotezę H5.

W grupie osób uzdolnionych plastycznie wynik ogólny perfekcjonizmu wykazał silną korelację z samoagresją emocjonalną, umiarkowaną z wynikiem ogólnym agresji, wskaźnikiem samoagresji, wskaźnikiem agresji ukrytej, wskaźnikiem agresji skierowanej na zewnątrz, samoagresją fizyczną, wrogością wobec otoczenia, dodatnią w stopniu niskim z agresją pośrednią, agresją słowną, i ujemną w stopniu słabym z kontrolą. Wynik ogólny agresji korelował umiarkowanie z wynikiem ogólnym perfekcjonizmu, nadmiernym wątpliwym wobec własnego działania, niepokojem wobec popełnionych błędów, percepcją krytyki rodziców i ujemnie z porządkiem i organizacją.

Co zaskakujące, nie odnotowano żadnych korelacji wymiarów agresji ze standardami osobistymi i percepcją oczekiwań rodziców (poza skalą samoagresji emocjonalnej). Wynik ten jest niezgodny z badaniami, które przeprowadzili Öngen (2009) oraz Chester, Merwin i DeWall (2015), w których znaleziono inne, niż opisane w pracy zależności. Badacze ci przyjęli, że perfekcjonizm można określić jako relację między własnymi wysokimi standardami i możliwościami (Hamacek, 1978). Zaobserwowali, że rozbieżność między ustalonymi przez siebie bądź innych standardami a możliwościami była pozytywnym predyktorem złości, agresji fizycznej i wrogości, wysokie standardy zaś były negatywnym predyktorem wrogości i pozytywnym agresji werbalnej. Czyżby badani plastycy w pracy nie doświadczali wspomnianej rozbieżności? W grupie kontrolnej mogły być również osoby uzdolnione, ale w innych obszarach, tj. muzyka, literatura itp. zatem związek agresji z perfekcjonizmem nie musi być zależny od uzdolnień plastycznych, ale być może od uzdolnień, niezależnie od ich specyfiki. Wniosek ten wymaga dodatkowej empirycznej weryfikacji.

W grupie kontrolnej z wynikiem ogólnym agresji korelowały dodatkowo wszystkie skale perfekcjonizmu oprócz porządku i organizacji. Jest to wynik niezgodny z badaniami Öngen (2009), który uważa, że „porządek” jest negatywnym predyktorem złości, agresji fizycznej i werbalnej. Z wynikiem ogólnym perfekcjonizmu korelowały wszystkie skale agresji poza nieuświadomionymi skłonnościami agresywnymi, agresją pośrednią i agresją fizyczną.

Tak liczne zależności między skalami agresji i perfekcjonizmu znajdują potwierdzenie w innych badaniach (Camadan, Yazici, 2017; Chester, Merwin, DeWall, 2015), Hamacek, 1978; Öngen, 2009). Stoeber i współpracownicy (2017) twierdzą, że silne przypisywanie wagi do wymagań innych i nadmierne oczekiwania względem nich prowadzą do wrogości wobec otoczenia.

Perfekcjonizm może okazać się destrukcyjną siłą ze szkodliwymi konsekwencjami, ale może też przyjąć formę siły stymulującej rozwój jednostki. Wiedza na ten temat może mieć znaczenie dla środowiska wychowawczego i edukacyjnego we właściwym ukierunkowaniu perfekcjonizmu osób uzdolnionych.

Wyniki badań potwierdziły, że osoby uzdolnione plastycznie charakteryzują się konkretnymi wymiarami perfekcjonizmu. Ważne jest zatem, aby w procesie kształcenia artystycznego uwzględnić problemy związane ze specyfiką przyszłej aktywności

zawodowej. Artyści mogą odczuwać przygnębienie z powodu swojego perfekcjonizmu, potrzebują pomocy w ustalaniu priorytetów i wyciąganiu wniosków z pomyłek. Satisfakcja perfekcjonistów jest możliwa, jeśli czerpią radość z samej aktywności, a nie traktują jej jako środka do celu (Csikszentmihalyi, 2005). Artyści nie powinni utożsamiać ocen z wartością własnej osoby. Środowisko wychowawcze może pomóc w koncentrowaniu się nie na słabościach ale silnych stronach jednostki i docenianiu tego, co już zostało osiągnięte. Ważne jest także wyraźne formułowanie celów i strategii ich osiągania zwiększających motywację do działania (Pyryt, 2007).

Badania uwypukliły znaczenie uzdolnień plastycznych w nasileniu perfekcjonizmu i agresji u mężczyzn, co może świadczyć o ich większej potrzebie rozwoju umiejętności komunikacyjnych, treningu wyrażania emocji i napięć w konstruktywny sposób.

Zaprezentowane badania pokazują interesujące zależności, które warto weryfikować na szerszej grupie badanych, nie tylko wśród osób uzdolnionych plastycznie, ale również przejawiających inne uzdolnienia specyficzne dziedzinowo.

Warto zauważyć, że autorka Kwestionariusza Sposobu Pracy (Schuler, 1994), uważa, że wyższe wyniki osób uzdolnionych plastycznie w wymiarach osobiste standardy oraz porządek i organizacja nie muszą oznaczać perfekcjonizmu neurotycznego, ale świadczą jedynie o istotnych statystycznie różnicach między grupami. Niezależnie od wskazanych ograniczeń otrzymane wyniki wskazują na zależności, które warto by było zweryfikować u osób uzdolnionych w innych obszarach niż sztuki wizualne.

BIBLIOGRAFIA

- Adler, A. (1973). *Superiority and the Social Interest. A Collection of Later Writings*. New York: Viking Press.
- Aranowska, E., Rytel, J. (2011). Struktura czynnikowa Kwestionariusza Agresji Bussa i Perry'ego (BPQA) w populacji polskiej. *Studia Psychologica*, 12(2), 135–151.
- Archer, J. (2004). Sex differences in aggression in real-world settings: a meta-analytic review. *Review of General Psychology*, 8(4), 291–322.
- Arcelus, J., Garcia-Dantas, A., Sánchez-Martín, M., Del Río, C. (2015). Influence of perfectionism on variables associated to eating disorders in dance students. *Revista de Psicología del Deporte*, 24(2), 297–303.
- Ayan, S. (2007). Aggressiveness tendencies of the children exposed to domestic violence. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 8(3), 206–214.
- Barrow, J.C., Moore, C.A. (1983). Group interventions with perfectionistic thinking. *Personnel and Guidance Journal*, 61, 612–615.
- Behroozi, M., Maneshb, M.A., Fadaiyanc, B., Behroozid, S. (2014). Investigation of relationship among creativity, spiritual intelligence, perfectionism and mental health of bushehr artists. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 143, 399–403.
- Bransky, T., Jenkins-Friedman, R., Murphy, D. (1987). Identifying and working with gifted students 'at risk' for disabling perfectionism. W: R. Jenkins-Friedman, A. Robinson (red.), *Research briefs: A collection of research-based papers presented at the annual convention*, New Orleans, November, (s. 14–16). Circle Pines, MN: National Association for Gifted Children.
- Buss, A.H., Perry, M. (1992). The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 452–459.
- Camadan, F., Yazici, H. (2017). A model to explain the observed tendency to aggression in university students. *Hacettepe Üniversitesi Journal of Education*, 32(2), 343–360.
- Chester D.S., Merwin, L.M., DeWall, C.N. (2015). Maladaptive perfectionism's link

- to aggression and self-harm: Emotion regulation as a mechanism. *Aggressive Behaviour*, 41(5), 443–454.
- Collani von, G., Werner, R. (2005). Self-related and motivational constructs as determinants of aggression. An analysis and validation of a German version of the Buss-Perry Aggression Questionnaire. *Personality and Individual Differences*, 38(7), 1631–1643.
- Costa Jr, P.T., McCrae, R.R. (1992). Four Ways Five Factors are Basic. *Personality and Individual Differences*, 13(6), 653–665.
- Csikszentmihalyi, M. (2005). *Przeptyw: psychologia optymalnego doświadczenia*. Taśzów: Moderator.
- Dąbrowski, K. (1975a). Osobowość i jej kształtowanie poprzez dezintegrację pozytywną. Warszawa: Polskie Towarzystwo Higieny Psychicznej.
- Dąbrowski, K. (1975b). *Trud istnienia*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Dąbrowski, K. (1979a). *Dezintegracja pozytywna*. Warszawa: PIW.
- Dąbrowski, K. (1979b). *Psychoterapia przez rozwój*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Higieny Psychicznej.
- Dąbrowski, K., Piechowski, M.M. (1977). *Theory of Levels of emotional development: Multilevelness and positive disintegration*. New York: Dabor Science Publications.
- Dunkley, D.M., Zuroff, D.C., Blankstein, K.R. (2003). Self-Critical perfectionism and daily affect: Dispositional and situational influences on stress and coping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(1), 234–252.
- Enns, M.W., Cox, B.J. (2002). The nature and assessment of perfectionism: A critical analysis. W: G.L. Flett, P.L. Hewitt (red.), *Perfectionism: Theory, Research, and Treatment* (s. 33–62). Washington, DC, USA: American Psychological Association.
- Frost, R.O., Heimberg, R.G., Holt, C.S., Mattia, J.I., Neuberg, A.L. (1993). A comparison of two measures of perfectionism. *Personality and Individual Differences*, 14, 119–126.
- Frost, R.O., Marten, P.A., Lahart, C., Rosenblate, R. (1990). The dimensions of perfectionism. *Cognitive Therapy and Research*, 14, 449–468.
- Gaś, Z.B. (1980). Inwentarz Psychologiczny Syndromu Agresji. *Przegląd Psychologiczny*, 1, 143.
- Gerevich, J., Bácskai, E., Czobor, P. (2007). The generalizability of the Buss-Perry Aggression Questionnaire. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 16(3), 124–136.
- Goldberg, L.R. (1992). The development of markers for the Big-Five factor structure. *Psychological Assessment*, 4(1), 26–42.
- Greenspon, T.S. (2000). “Healthy perfectionism” is an oxymoron! *Journal for Secondary Gifted Education*, 11, 197–208.
- Hamachek, D.E. (1978). Psychodynamics of normal and neurotic perfectionism. *Psychology*, 15, 27–33.
- Hassan, H.K., Abd-El-Fattah, S.M., Abd-El-Maugoud, M.K., Badary, A.H.A. (2012). Perfectionism and performance expectations at university: Does gender still matter? *European Journal of Education and Psychology*, 5(2), 33–147.
- Hewitt, P.L., Caelian, C.F., Flett, G.L., Sherry, S.B., Collins, L., Flynn, C.A. (2002). Perfectionism in children: Associations with depression, anxiety, and anger. *Personality and Individual Differences*, 32(6), 1049–1061.
- Hewitt, P.L., Flett, G.L. (1991). Perfectionism in the self and social contexts: Conceptualization, assessment, and association with psychopathology. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 456–470.
- Limont, W. (1984). Hipotetyczny model struktury uzdolnień plastycznych. *Psychologia Wychowawcza*. XXVIII (XLII), 5, 542–552.
- Limont, W. (2008). Model struktur zdolności kierunkowych i jego implikacje teoretyczne i praktyczne. W: W. Limont, J. Cieślukowska, J. Dreszer (red.), *Zdolności. Talent. Twórczość* (t. I, s. 13–25). Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Lipiński, S. (2003). Syndrom agresji u kobiet i mężczyzn osadzonych w zakładach karnych. W: M. Binczycka-An-

- holcer (red.), *Przemoc i agresja jako zjawiska społeczne* (s. 402–414). Warszawa: Polskie Towarzystwo Higieny Psychicznej.
- Macsinga, I., Dobrita, O. (2010). More educated, less irrational: Gender and educational differences in perfectionism and irrationality. *Romanian Journal of Applied Psychology*, 12(2), 79–85.
- Maslow, A.H. (1971). *The Farther Reaches of Human Nature*. New York: Viking Press.
- Mor, S., Day, H.I., Flett, G.L., Hewitt P.L. (1995). Perfectionism, control and components of performance anxiety in professional artists. *Cognitive Therapy and Research*, 19(2), 207–225.
- Önggen, D.E. (2009). The relationships between perfectionism and aggression among adolescents. *World Conference on Educational Sciences*, Akdeniz University.
- Pacht, A.R. (1984). Reflections on perfectionism. *American Psychologist*, 39, 386–390.
- Parker, W.D., Mills, C. (1996). The incidence of perfectionism in gifted students. *Gifted Child Quarterly*, 40(4), 194–199.
- Parker, W.D. (1998). Birth order effects in the academically talented. *Gifted Child Quarterly*, 42(1), 29–38.
- Piechowski, M.M. (1979). Developmental potential. W: N. Colangelo, R.T. Zaffran (red.), *New Voices in Counseling the Gifted* (s. 25–57). Dubuque, IA: Kendall/Hunt.
- Poraj, G. (2003). Wybrane sposoby kontrowania agresji dzieci i młodzieży. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Psychologica*, 7, 17–26.
- Pyryt, M.C. (2007). The Giftedness/Perfectionism Connection. *Recent Research and Implications*, 23(3), 237–279.
- Ram, A. (2005). *The relationship of positive and negative perfectionism to academic achievement, achievement motivation, and well-being in tertiary students*. Master of Arts in Psychology. University of Canterbury.
- Rice, K.G., Ashby J.S., Slaney B.S. (2007). Perfectionism and the Five-Factor Model of Personality. *Sage Journals*, 14(4), 385–398.
- Roedell, W.C. (1984). Vulnerabilities of highly gifted children. *Roeper Review*, 6(3), 127–130.
- Rytel, J. (2011). Różnice w poziomie agresywności polskich kobiet i mężczyzn w różnym wieku. *Studia Psychologica*, 11(1), 65–80.
- Schuler, P.A. (1994). Goals and work habits survey [Kwestionariusz sposobu pracy]. Niepublikowane narzędzie. University of Connecticut.
- Schuler, P.A. (1999). Voices of perfectionism: Perfectionistic Gifted Adolescents in a Rural Middle School. National Research Center on the Gifted and Talented. Washington: Office of Educational Research and Improvement.
- Schuler, P.A. (2000). Perfectionism and gifted adolescents. *Journal for Secondary Gifted Education*, 11, 183–196.
- Silverman, L.K. (2007). Perfectionism: The Crucible of Giftedness. *Gifted Education International*, 23, 233–245.
- Slaney, R.B., Rice, K.G., Mobley, M., Trippi, J., Ashby, J.S. (2001). The Revised Almost Perfect Scale. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 34(3), 130–145.
- Stoeber, J., Eismann, U. (2007). Perfectionism in young musicians: Relations with motivation, effort, achievement, and distress. *Personality and Individual Differences*, 43, 2182–2192.
- Stoeber, J., Noland, A.B., Mawenu, T.W.N., Henderson, T.M., Kent, D.N.P. (2017). Perfectionism, social disconnection, and interpersonal hostility: Not all perfectionists don't play nicely with others. *Personality and Individual Differences*, 119, 112–117.
- Stoeber, J., Rambow, A. (2007). Perfectionism in adolescent school students: Relations with motivation, achievement, and well-being. *Personality and Individual Differences*, 42, 1379–1389.
- Slaney, R.B., Rice, K.G., Mobley, M., Trippi, J., Ashby, J.S. (2001). The Revised Almost Perfect Scale. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 34, 130–145.
- Śliwińska, K., Limont W., Dreszer, J. (2008). Perfekcjonizm a osiągnięcia szkolne

uczniów zdolnych. *Zdolności, talent, twórczość* (s. 103–117). Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.

Wojdat, M., Janowska, P., Pujszo, M., Stępnia, R. (2017). A comparative anal-

ysis of the level of aggression between female and male judokas society. *Journal of Education, Health and Sport*, 5, 95–106.

PERFECTIONISM AND AGGRESSION IN ARTISTICALLY GIFTED PERSONS

Abstract: Some scholars define perfectionism as the relationship between one's abilities and expectations. A strong emotional reaction to the discrepancy between these can be maladaptive and even lead to aggressive behaviour. The study covered 133 students and graduates of colleges around Poland, including 67 persons of various specialties in visual arts. In order to characterise perfectionism, the Polish version of the *Goals and Work Habits Survey* (Schuler, 1994) was used, while the tool called *Inwentarz Psychologiczny Agresji* [Aggression Psychological Inventory] (Gaś, 1980) was used for description of aggression. The aim of the study was to analyse the relationship between specific aspects of perfectionism and aggression in artistically gifted persons. The results of the study indicate that

artistically gifted persons scored higher in respect of some aspects of perfectionism than persons from the control group. The assumption that the studied groups differ in terms of aggression syndrome has not been confirmed. The artistically gifted men differed from the control group men in terms of aspects of perfectionism and in terms of *transferred aggression*. No statistically significant differences in terms of perfectionism or aggression syndrome have been established between the women. Moreover, gender did not differentiate perfectionism in the group of artistically talented persons.

Keywords: perfectionism, aggression, gifted persons, visual arts, gender differences.